

ಸಂಧಿ ೨೦ – ಗುಣತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ

ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು “ಸರ್ವೇಷಾಂಚ ಹರಿನಿತ್ಯಂ ನಿಯಂತಾ ತದ್ವಶಾಃ ಪರೇ|| ತಾರತಮ್ಯಂ ತತೋಚ್ಛೇಯಂ ಸರ್ವೋಚ್ಚತ್ತಂ ಹರೇಸ್ತಥಾ|| ಏತದ್ವಿನಾ ನ ಕಸ್ಯಾಪಿ ವಿಮುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್ಕಥಂಚನ” ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೇರಕನು. ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲರು ಅವನಧೀನರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಯಾರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಮಾನುಷೋತ್ತಮನವರೆಗೂ ಯಾರು ಯಾರು ಎಷ್ಟುಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುವರೆಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಗುಣ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು ತಮ್ಮಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಮುಗಿಸಬೇಕಲ್ಲದೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ:-

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ || ಪಲ್ಲವಿ ||

ಶ್ರೀಧರಾ ದುರ್ಗಾಮನೋರಮ

ವೇಧಮುಖ ಸುಮನಸಗಣ ಸಮಾ

ರಾಧಿತಪದಾಂಭೋಜ ಜಗದಂತರ್ಬಹಿರ್ವ್ಯಾಪ್ತ ||

ಗೋಧರ ಘಣಿವರಾತಪತ್ರ ನಿ

ಷೇಧದೋಷ ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಮ ಸು

ಬೋಧಸುಖಮಯಗಾತ್ರ ಪರಮಪವಿತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ || ೧||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀಧರಾ ದುರ್ಗಾಮನೋರಮ= ಶ್ರೀದೇವಿಯರು, ಭೂಮಿ ದೇವಿಯರು, ದುರ್ಗಾದೇವಿಯರೆಂಬ ಮೂವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವವನು ಅಂದರೆ ಈ ಮೂರುಮಂದಿಗೆ ಪತಿಯೆಂದರ್ಥ. ವೇಧಮುಖ= ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಸುಮನಸಗಣ=ದೇವತಾಗಣದಿಂದ, ಸಮಾರಾಧಿತ ಪದಾಂಭೋಜ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿತವಾದ ಪಾದ ಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು, ಜಗದಂತರ್ಬಹಿರ್ವ್ಯಾಪ್ತ=ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವವನು, ಗೋಧರ=ಭೂ ಮಂಡಲವನ್ನು ಹೆಡೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುವ, ಘಣಿವರ= ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶೇಷ ದೇವರ ಹೆಡೆಗಳೆಂಬ ಆತಪತ್ರ=ಭತ್ತಿ(ಕೊಡೆ)ಯುಳ್ಳವನು, ನಿಷೇಧ ದೋಷ ವಿಚಿತ್ರ ಕರ್ಮ=ಇದು ನಿಷೇಧ ಅಂದರೆ ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮ. ಇದು ದೋಷವೆಂದರೆ ಪಾಪಸಂಬಂಧವಾದ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳುಳ್ಳವನು, ಸುಬೋಧ ಸುಖಮಯ ಗಾತ್ರ=ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವನು. ಪರಮ ಪವಿತ್ರ ಸುಚರಿತ್ರ=ಪರಮ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಉತ್ತಮವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾಯೆಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಮಾದೇವಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತಾ ಗಣದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿತವಾದ ಪಾದಕಮಲಗಳುಳ್ಳವನು. ಜಗತ್ತಿನ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವವನು. ಸಹಸ್ರ ಹೆಡೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾಸಿವೆ ಕಾಳಿನಂತೆ ಈ ಭೂಮಂಡಲವು ಯಾರ ಹೆಡೆಯಮೇಲೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದೋ ಅಂತಹಾ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಡೆಗಳೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶ್ವೇತ ಭತ್ತಿಯಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕರ್ಮ ಇದು ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮವೆಂತಿಲ್ಲ. “ಯೇ ದೋಷಾ ಇತರತ್ರಾಪಿ ತೇಗುಣಾಃ ಪರಮೇ ಮತಾಃ” ಎಂದು ಇತರರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವುದು ದೋಷವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಪರದಾರರಾದ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನವು ಮಹಾದೋಷಕರವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗೋಪಿಕಾ ಪರಿಗ್ರಹವು ಶ್ರವಣ ಪಠನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪರಮ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಮಾವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಮಹಾ ಪಾತಕವಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದುದು ಪುಣ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯೆನಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ವಿಚಿತ್ರ ಕರ್ಮನೆಂದರು. ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನು. ಅವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣ ಪಠನ ಮಾಡುವವರು ಸಕಲ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಪರಮ ಪವಿತ್ರರಾಗಿ ದಿವ್ಯಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ನಿತ್ಯನಿರ್ಮಲ ನಿಗಮವೇದ್ಯೋ
 ತ್ವತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಲಯದೂರವರ್ಜಿತ
 ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಗಣಸೇವ್ಯೆ ||
 ನಿತ್ಯಕಾಮ ಶರಣ್ಯ ಶಾಶ್ವತ
 ಭೃತ್ಯವತ್ಸಲ ಭಯನಿವಾರಣ
 ನತ್ಯಧಿಕಸಂಪ್ರಿಯತಮ ಜಗನ್ನಾಥಮಾಂಪಾಹಿ || ೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲ=ಸದಾ ನಿರ್ದೋಷನು, ನಿಗಮವೇದ್ಯ= ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನು ಅಥವಾ ನಿತ್ಯನಿರ್ಮಲನಿಗಮವೇದ್ಯ=ನಿತ್ಯ ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಅಪಾರುಷೇಯವಾದ ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನೆಂದು ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದು. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯದೂರ ವರ್ಜಿತ=ಉತ್ಪತ್ತಿ= ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಸ್ಥಿತಿ=ಬೆಳೆಯುವಿಕೆ, ಲಯ=ನಾಶಹೊಂದುವಿಕೆ ಇವುಗಳಿಂದ ದೂರವರ್ಜಿತ= ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು. ಅಂದರೆ ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳಿಲ್ಲದವನೆಂದರ್ಥ. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧ=ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು. ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಗಣಸೇವ್ಯೆ=ಮುಕ್ತಗಣದವರಿಂದಲೂ ಅಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತಾ ಗಣದಿಂದಲೂ, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗ್ಯಗಣದಿಂದಲೂ ಸಹ ಸೇವಿತನಾದವನು. ಸತ್ಯಕಾಮ=ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪನು, ಶಾಶ್ವತ=ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಶರಣ್ಯ= ಮೊರೆಹೋಗಲು ಯೋಗ್ಯನು, ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಭಯನಿವಾರಣನು=ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬರುವ ಭಯವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವವನು. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಂಪ್ರಿಯತಮನು=ಬಹಳವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ಇಂತಹಾ ಜಗನ್ನಾಥ! ಮಾಂ=ನನ್ನನ್ನು, ಪಾಹಿ=ಸಂರಕ್ಷಿಸು. ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೂ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಪರಮಪುರುಷನರೂಪ ಗುಣವನು
 ಅರಸಿಕಾಂಬಳು ಪ್ರವಹದಂದದಿ
 ನಿರುಪಮಳು ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಸುಖಸಂಪೂರ್ಣಳೆನಿಸುವಳು ||
 ಹರಿಗೆ ಧಾಮತ್ರಯವೆನಿಸಿ ಆ
 ಭರಣ ವಸನಾಯುಧಗಳಾಗಿ
 ದ್ವರಿಗಳನೆ ಸಂಹರಿಸುವಳು ಅಕ್ಷರಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು || ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪರಮಪುರುಷನ=ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗುಣವನು= ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅರಸಿ=ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು ಪ್ರವಹದಂದದಿ=ಗಂಗಾದಿ ಮಹಾನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೋದ ನೀರು ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ನೀರು ಬರುತ್ತಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ರೂಪಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ, ಕಾಂಬಳು=ಕಾಣುತ್ತಿರುವರು. ನಿರುಪಮಳು= ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲದವರು. ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಸುಖ ಸಂಪೂರ್ಣಳೆನಿಸುವಳು= ದೋಷಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನೆನಿಸುವರು. ಹರಿಗೆ=ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಧಾಮತ್ರಯವೆನಿಸಿ= ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅನಂತಾಸನ ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಮನೆಗಳೆಂದೆನಿಸಿ ಆಭರಣ ವಸನಾಯುಧಗಳಾಗಿ= ಪರಮಾತ್ಮನು ಧರಿಸಿರುವ ಕೌಸ್ತುಭ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣರೂಪರಾಗಿಯೂ ಚಕ್ರ ಗದಾ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧರೂಪರಾಗಿಯೂ ಪೀತಾಂಬರ ರೂಪರಾಗಿಯೂ, ಇದ್ದು, ಅಕ್ಷರಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು=ನಾಶರಹಿತರಾದುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯರಾಗಿ, ಅರಿಗಳನೆ=ಶತ್ರುಗಳನ್ನು, ಸಂಹರಿಸುವಳು= ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಟ್ಟದರಸಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗುಣಗಳನ್ನು, ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನೀರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ತಾವು ಎಷ್ಟು ರೂಪ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡರೂ ಮತ್ತೂ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಗುಣ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಕಾಣುತ್ತಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಮಾನ ಕೊಡಲು ಹೇಗೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೋ, ರಮಾದೇವಿಯರೂ ಸಹ ಉಪಮಾನವಿಲ್ಲದವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ರಮಾ ದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉತ್ತಮನಾದವನು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವರವರಾದರು. ಈಕೆಗೆ ಸಮರ್ಥಾರು? ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರುಪಮರು. ನಿರ್ದುಷ್ಟರಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸ ಮಾಡುವ ಶ್ವೇತ ದ್ವೀಪಾದಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಮನೆಗಳಾಗಿ ತಾವೇ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಧರಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರಗಳೂ, ಒಡವೆಗಳು, ಆಯುಧಗಳು ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ರಮಾ ಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಆಗಿರುವವು. ಅಂದರೆ ಆಯಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ರಮಾದೇವಿಯರೇ ಇದ್ದು ಭಗವಂತನ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಗದಾ ಚಕ್ರಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದಿದ್ದು, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವರು. ಯಾವಾಗಲೂ, ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ “ಅಕ್ಷರ ಪುರುಷ” ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವುದು.

ಈತನಿಂದಾನಂತ ಗುಣದಲಿ
ಶ್ರೀತರುಣಿ ತಾ ಕಡಿಮೆಯೆನಿಪಳು
ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು ನಿರ್ವಿಕಾರಳು ತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತಳು ||
ಧೌತಪಾಪ ವಿರಂಚಿ ಪವನರ
ಮಾತೆಯೆನಿಪ ಮಹಾಲಕುಮಿ ವಿ
ಖ್ಯಾತಳಾಗಿಹಲೆಲ್ಲಕಾಲದಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣದೊಳು || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು=ಕೆಲವು ಕಾಲ ಅಮುಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಸಾಧನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಂತೆ ಮುಕ್ತರಾದರೆಂಬ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆದವರಾದ, ನಿರ್ವಿಕಾರಳು=ವಿಕಾರ ರಹಿತರಾದ, ತ್ರಿಗುಣ ವರ್ಜಿತಳು=ತಾವೇ ತ್ರಿಗುಣ ಸ್ವರೂಪರಾದುದರಿಂದ, ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟು ಬೀಳುವವರಾದ, ಧೌತಪಾಪ ವಿರಂಚಿಪವನರ= ಪಾಪರಹಿತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ, (ಪಾಪ=ಪಾಪದಿಂದ, ಧೌತ=ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ) ಮಾತೆ-ಯೆನಿಪ=ತಾಯಿ ಎನಿಸುವ, ಶ್ರೀತರುಣಿ=ಯೌವನ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತರಾದ, ಮಹಾಲಕುಮಿ=ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ಎಲ್ಲಕಾಲದಿ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಈತನಿಂದ=ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ, ಅನಂತಗುಣದಲಿ, ಕಡಿಮೆಯೆನಿಪಳು= ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ ಪುರಾಣದೊಳು=ವೇದಗಳಲ್ಲೂ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಖ್ಯಾತಳಾಗಿಹಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪರಮಾತ್ಮನಕಿಂತಲೂ ಅನಂತ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು ರಮಾ ದೇವಿಯರು. ಇವರು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತರೆಂತಲೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರರೆಂತಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿರುವರು. ಗುಣಾತ್ಮಕರೇತರಾದರೂ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧರಲ್ಲ. ಪಾಪ ರಹಿತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಗೆ ತಾಯಿ ಎನಿಸುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಕಲವಾದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ, ವೇದಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಮಲ ಸಂಭವವೆಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ:-

ಕಮಲಸಂಭವ ಪವನರೀವರು
ಸಮರು ಸಮವರ್ತಿಗಳು ರುದ್ರಾ
ದ್ಯಮರಗಣ ಸಂಸೇವಿತರಾವರ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಕರು ||
ಯಮಳರಿಗೆ ಮಹಾಲಕುಮಿ ತಾನು
ತ್ತಮಳು ಕೋಟಿ ಸಜಾತಿ ಗುಣದಿಂ
ದಮಿತ ಸುಖ ವಿಜಾತ್ಯಧಮರೆನಿಪರು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು || ೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕಮಲ ಸಂಭವ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪವನ=ವಾಯುದೇವರು, ಈರ್ವರು=ಇವರಿಬ್ಬರು, ಸಮರು, ಸಮವರ್ತಿಗಳು=ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸಮವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು. ರುದ್ರಾದ್ಯಮರಗಣ ಸಂಸೇವಿತ=ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತಾ ಗಣದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವರಾಗಿ ಅವರ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಕರು = ಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನೆಯವರಾಗಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಯಮಳರಿಗೆ=ಇವರಿಬ್ಬರಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಮಹಾಲಕುಮಿ ತಾನು= ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಾದ ತಾವು ಕೋಟಿ ಸಜಾತಿ ಗುಣದಿಂದ =ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಗುಣಗಳ ಜಾತಿಯನ್ನು ಶೇರಿದ ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಉತ್ತಮಳು= ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು. ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳು ಮಿತಸುವಿಜಾತ್ಯಧಮರೆನಿಪರು=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಗಣನೆ ಮಾಡಿರುವರೋ ಅಷ್ಟೆಂದು (ಮಿತವಾದ) ಪರಿಮಿತಿಉಳ್ಳ ಅಂದರೆ ಕೋಟಿ ಎಂದರ್ಥ. ವಿಜಾತಿ ಗುಣವೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಗುಣದ ಜಾತಿಯಲ್ಲದುದರಿಂದ ವಿಜಾತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಕೋಟಿ ವಿಜಾತೀಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ವಾಯುದೇವರೇ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಆದರೆ ಋಜುಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲಿ ೯೯ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರಾಗಿ ಅವತಾರತ್ರಯದಿಂದ ಭಗವತ್ತೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ೧೦೦ನೆಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದ ವಾಯುದೇವರೇ ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾಗಿರುವವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಕಲ್ಪಸಾಧನೆ ಮಾತ್ರ ವಾಯುದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದರೂ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸಮನಿಸುವರು. ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು. ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂತಲೂ, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮರು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ ಕೋಟಿ ಸಜಾತಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ರಮಾದೇವಿಯರು ಉತ್ತಮರು. ಸಜಾತಿ ಎಂದರೆ ಸಮವಾದ ಜಾತಿ ಎಂದರ್ಥ. ವಿಜಾತಿ ಎಂದರೆ ಆ ಜಾತಿಯಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯೆಂದರ್ಥ. ರಮಾದೇವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು, ರಮಾದೇವಿಯರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿದ ಅದೇ ಜಾತಿಗೆ ಶೇರಿದ ಗುಣಗಳೇ ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳೆಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವವೆಂಬ ಭಾವ. ಮಿತಸುವಿಜಾತ್ಯಧಮರು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ರಮಾ ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿರುವವೋ ಅಷ್ಟು ಮಿತವೆಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಕೋಟಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿ ಎಂದರ್ಥ. ಗುಣಗಳೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದುವು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಗುಣಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಶೇರಿದ ಗುಣವಲ್ಲವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪತಿಗಳಿಂದ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ:-

ಪತಿಗಳಿಂದ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾ
ರತಿಗಳಧಮರು ನೂರುಗುಣಪರಿ
ಮಿತವಿಜಾತ್ಯವರರು ಬಲಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣದಿಂದ ||
ಅತಿಶಯಳು ವಾಗ್ಧೇವಿ ಶ್ರೀ ಭಾ
ರತಿಗೆ ಪದದಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಧಿ ಮಾ
ರುತರವೋಲ್ ಚಿಂತಿಪುದು ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಕೋವಿದರು || ೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪತಿಗಳಿಂದ=ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಗಳು, ಅಧಮರು= ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು. ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ? ಎಂತಹಾ ಗುಣಗಳೆಂದರೆ, ಬಲ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ=ಬಲ, ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿ ಒಂದು ಗುಣದಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳ ಗುಣಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ನೂರು ಗುಣ ಪರಿಮಿತ ವಿಜಾತ್ಯವರರು=ನೂರು ಸಂಖ್ಯಾ ಉಳ್ಳ ವಿಜಾತಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು. ವಾಗ್ಧೇವಿ=ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು, ಶ್ರೀಭಾರತಿಗೆ=ಶ್ರೀಭಾರತೀದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ, ವಿಧಿಮಾರುತರವೋಲ್= ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಂತೆ, ಪದದ ಪ್ರಯುಕ್ತ=ಅಧಿಕಾರದ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಅತಿಶಯಳು=ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಸದ್ಭಕ್ತಿಯ=ಉತ್ತಮವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಕೋವಿದರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಚಿಂತಿಪುದು=ಚಿಂತಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರು ಬಲದಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲೂ ೧೦೦ ವಿಜಾತಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ವಾಯುದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಒಂದು ಕಲ್ಪ ಸಾಧನೆ ಹೆಚ್ಚು ಮತ್ತು ಪದವಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೋ ಹಾಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಭಾರತೀ ದೇವಿಯರಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವಿಯರು ಪದವಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಗರುಡ ಶೇಷ ರುದ್ರರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಮಂದಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಖಗ ಫಣಿಪತಿ ಮೃಡರು ಸಮ ವಾ
ಣಿಗೆ ಶತಗುಣಾಧಮರು ಮೂವರು
ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವರು ಶೇಷಪದದಿಂದಲಿ ತ್ರಿಯಂಬಕಗೆ ||
ನಗಧರನ ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರು ಪ
ನ್ನಗ ವಿಭೂಷಣಗೈದು ಮೇನಕೆ
ಮಗಳು ವಾರುಣಿ ಸೌಪರಣಿಗಳಿಗಧಿಕವೆರಡು ಗುಣ || ೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಖಗ ಫಣಿಪತಿ ಮೃಡರು=ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು ಸಮರು, ಮೂವರು=ಈ ಮೂರುಮಂದಿಗಳೂ, ವಾಣಿಗೆ=ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗೆ, ಶತಗುಣಾಧಮರು=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು, ತ್ರಿಯಂಬಕಗೆ=ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಶೇಷ=ಶೇಷ ದೇವರು, ಪದದಿಂದಲಿ=ರುದ್ರದೇವರೇ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರಾಗುವುದರಿಂದ, ಪದವಿಯದೆಶೆಯಿಂದ ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವರು=ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು, ನಗಧರನ=ಗೋವರ್ಧನ ಪರ್ವತವನ್ನೆತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಷಣ್ಮುಖಿಯರು=ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿ ಹೆಂಡರುಗಳು ಪನ್ನಗ ವಿಭೂಷಣನ=ಸರ್ಪಭೂಷಣರಾದ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಐದು=ಐದು ಗುಣಗಳು, ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮೇನಕೆ ಮಗಳು=ಮೇನಕೆಯ ಮಗಳಾದ ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿಯರು, ವಾರುಣಿ=ವರುಣನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ವಾರುಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಸೌಪರ್ಣಿಗಳಿಗೆ=ಗರುಡನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸೌಪರ್ಣಿದೇವಿಯರು, ಇವರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣ ಅಧಿಕವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಗರುಡ ಶೇಷರುದ್ರರು ಸಮರು, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಈ ಮೂವರು ಸಮರಾದರೂ ರುದ್ರದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಶೇಷದೇವರು ಪದವಿಯ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕರೆನಿಸುವರು. ೩೯ ಕಲ್ಪ ಸಾಧನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರುದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶೇಷ ಪದವಿಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರದೇವರು ಶೇಷ ದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರಾದ ಜಾಂಬವತಿ, ಮಿತ್ರವಿಂದಾ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ, ಕಾಳಿಂದೀ ಎಂಬ ೬ ಮಹಿಳೆಯರು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೂ, ಪಾರ್ವತೀ, ವಾರುಣಿ, ಸೌಪರ್ಣಿ ಎಂಬ ರುದ್ರ, ಶೇಷ, ಗರುಡರ ಹೆಂಡರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಗರುಡ ಶೇಷ ರುದ್ರರ ಪತ್ನಿಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಇಂದ್ರ ಕಾಮರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗರುಡ ಶೇಷ ಮಹೇಶರಿಗೆ ಸೌ
ಪರಣಿ ವಾರುಣಿ ಪಾರ್ವತಿಯು ಮೂ
ವರು ದಶಾಧಮ ವಾರುಣಿಗೆ ಕಡಿಮೆನಿಸುವಳು ಗೌರಿ ||
ಹರನಮಡದಿಗೆ ಹತ್ತುಗುಣದಲಿ
ಸುರಪ ಕಾಮರು ಕಡಿಮೆ ಇಂದ್ರಗೆ
ಕೊರತೆಯೆನಿಸುವ ಮನ್ಮಥನು ಪದದಿಂದಲಾವಾಗ || ೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಗರುಡ ಶೇಷ ಮಹೇಶರಿಗೆ=ಗರುಡ, ಶೇಷರುದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ ಸೌಪರ್ಣಿ, ವಾರುಣಿ ಪಾರ್ವತಿಯು, ಮೂವರು ದಶಾಧಮ=೧೦ ಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ವಾರುಣಿಗೆ=ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ವಾರುಣೀದೇವಿಗಿಂತಲೂ ಗೌರಿ=ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು, ಕಡಿಮೆಯೆನಿಸುವಳು=ರುದ್ರದೇವರು ಶೇಷದೇವರಕಿಂತಲೂ ಪದವಿಪ್ರಯುಕ್ತ ಹೇಗೆ ಕಮ್ಮಿಯೋ ಹಾಗೆ ಶೇಷದೇವರ ಹೆಂಡತಿಗಿಂತಲೂ ರುದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವಳು. ಹರನ ಮಡದಿಗೆ=ರುದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಗಿಂತಲೂ, ಸುರಪ ಕಾಮರು=ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು, ಕಡಿಮೆ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಇಂದ್ರಗೆ=ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ, ಆವಾಗ=ಯಾವಾಗಲೂ, ಪದದಿಂದ, ಪದದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಮನ್ಮಥನು, ಕೊರತೆಯೆನಿಸುವ=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸೌಪರ್ಣಿ, ವಾರುಣಿ, ಪಾರ್ವತಿ ಈ ಮೂವರು ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಪದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಶೇಷದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ರುದ್ರದೇವರು ಹೇಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶೇಷ ಪತ್ನಿಯಾದ ವಾರುಣಿಗಿಂತಲೂ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ. ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯರಿಗಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಪದವಿಯ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇಂದ್ರನಕಿಂತಲೂ ಮನ್ಮಥನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮೊದಲಾದ ೬ ಜನರು ಪ್ರವಹವಾಯು ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈರೈದುಗುಣ ಕಡಿಮೆಯಾಹಂ
ಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು ಮನೋಜನ
ಗಾರಿಗಳಿಗನಿರುದ್ಧ ರತಿ ಮನು ದಕ್ಷ ಗುರು ಶಚಿಯು ||

ಆರುಜನಸಮ ಪ್ರಾಣನಿಂದಲಿ
ಹೌರಗನಿಪರು ಹತ್ತುಗುಣದಲಿ
ಮಾರಜಾದ್ಯರಿಗೈದು ಗುಣದಿಂದಧಮ ಪ್ರವಹಾಖ್ಯೆ || ೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮನೋಜನಗಾರಿಗಳಿಗೆ=ಮನ್ಮಥ ಇಂದ್ರ ಇವರಕಿಂತಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು, ಈರೈದುಗುಣ ಕಡಿಮೆ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯು. ಅನಿರುದ್ಧ ರತಿ, ಮನು=ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ದಕ್ಷಗುರು= ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಶಚಿ=ಇಂದ್ರದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಇವರು ೬ ಜನಸಮ=೬ ಜನರೂ ಸಮಾನರೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಾಣನಿಂದಲಿ= ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣದಲಿ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೌರಗನಿಪರು= ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಮಾರಜಾದ್ಯರಿಗೆ=ಮನ್ಮಥನ (ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ) ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ೬ ಜನರಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರವಹಾಖ್ಯೆ=ಕೋಣಾಧಿಪನಾದ ಪ್ರವಹ ವಾಯು ಎಂಬವನು ಐದುಗುಣದಿಂದಧಮ=೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥ ಇವರಕಿಂತಲೂ ಅಹಂಕಾರಿಕಪ್ರಾಣನು ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವನು. ಏಕೋನಪಂಚಾಶನ್ಮರುದ್ಧನರೆಂಬ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವನು ಈ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣನು. ಈ ಪ್ರಾಣನಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ, ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ ರತಿ, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ಇಂದ್ರನಹೆಂಡತಿ ಶಚಿದೇವಿ, ಇವರಾರು ಜನರು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನರು, ಇವರಕಿಂತಲೂ ೫ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮನು ಪ್ರವಹವಾಯು “ಮರೀಚಿನಾಮಾಂತರವಾನ್ ಪ್ರವಹೋ ಮುಖ್ಯವಾಯುಜಃ|| ಕೋಣಾಧಿಪಸ್ಸುಖವೋಕ್ತನಾಸಿಕೋಭೌತಿಕಸ್ಥಧಾ” ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿಗೆ ಮರೀಚಿ ಎಂದು ನಾಮಾಂತರವೂ ಉಂಟು. ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುವಿನ ಮಗನು ವಾಯುವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ, ಪಂಚಭೂತದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟು ಎಲ್ಲರ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸ ರೂಪನಾಗಿಯೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಗುಣದ್ವಯದಿಂದ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರು ವರುಣ ನಾರದ ಭೃಗು ಅಗ್ನಿ ಇವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗುಣದ್ವಯದಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರವಹಗೆ
ಇನಶಶಾಂಕ ಯಮ ಸ್ವಯಂಭುವ
ಮನುಮಡದಿ ಶತರೂಪ ನಾಲ್ವರು ಪಾದಪಾದಾರ್ಥ ||
ವನಧಿ ನೀಚ ಪದಾರ್ಥ ನಾರದ
ಮುನಿಗೆ ಭೃಗ್ವಿ ಪ್ರಸೂತಿಗ
ಳೆನಿಸುವರು ಪಾದಾರ್ಥ ಗುಣದಿಂದಧಮರಹುದೆಂದು || ೧೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪ್ರವಹಗೆ=ಪ್ರವಹವಾಯುವಿನಕಿಂತಲೂ, ಇನ = ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಶಶಾಂಕ= ಚಂದ್ರನು, ಯಮ=ಯಮದೇವರು, ಸ್ವಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಮಡದಿ=ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶತರೂಪೆ, ಈ ನಾಲ್ವರು, ಗುಣದ್ವಯದಿಂದ ಕಡಿಮೆ=ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿ, ಎನಿಸುವರು. ವನಧಿ=ಸಮುದ್ರ ರಾಜನಾದ ವರುಣನು, ಪಾದಪಾದಾರ್ಥ=ಕಾಲು ಭಾಗವೂ, ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಭಾಗವೂ ನೀಚ= ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೬ ಆಣೆ ಭಾಗ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು. ನಾರದ=ನಾರದ ಮುನಿಯು, ಪಾದಾರ್ಥ ನೀಚ= ವರುಣನಕಿಂತಲೂ ಅರ್ಧ ಕಾಲುಭಾಗ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು. ನಾರದನಿಗೆ=ನಾರದ ಮುನಿಯಕಿಂತಲೂ, ಭೃಗ್ವಿ ಪ್ರಸೂತಿಗಳು=ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು, ಅಗ್ನಿ ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ಇವರು ಮೂವರು ಪಾದಾರ್ಥ ಗುಣದಿಂದ=ಅರೆಕಾಲುಭಾಗ ಗುಣದಿಂದ, ಅಧಮರಹುದೆಂದು=ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುವರೆಂದು, ಎನಿಸುವರು=ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ೫ ಮರುದ್ಧಣಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನಕಿಂತಲೂ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಮಡದಿ ಶತರೂಪೆ, ಯಮ ಈ ನಾಲ್ವರು ೨ಭಾಗ ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ೬ ಆಣೆ ಭಾಗ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು. ವರುಣನು=ವರುಣನಕಿಂತಲೂ ೨ ಆಣೆ ಭಾಗ ಗುಣದಿಂದ ನಾರದನು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು. ನಾರದಮುನಿಯಕಿಂತಲೂ ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ದಕ್ಷಪ್ರಜೇಶ್ವರನ ಮಡದಿಯಾದ ಪ್ರಸೂತಿ ಇವರು ಮೂವರು ೨ ಆಣೆ ಭಾಗ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಹುತಹವಗೆ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮರೀಚ್ಯಾದಿ ಬೃಹದೇವರ ಮಕ್ಕಳು ೭ ಜನರು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ನಿರ್ಋತಿ ಪ್ರಾವಹಿ, ತಾರೆ ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಹುತವಹಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು ವಿಧಿ
ಸುತ ಮರೀಚ್ಯಾದಿಗಳು ವೈವ
ಸ್ವತನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಗೆ ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಾಧಮನು ||
ವ್ರತಿವರ ಜಗನ್ನಿತ್ರವರ ನಿರ
ಋತಿ ಪ್ರವಾಹಿತಾರರಿಗೆ ಕಿಂ
ಚಿತ ಗುಣಾಧಮ ಧನಪವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನರೆನಿಸುವರು || ೧೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವಿಧಿಸುತ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ, ಮರೀಚಾದಿಗಳು= ಮರೀಚಿ ಋಷಿ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಪ್ರಜೇಶ್ವರರು, ವೈವಸ್ವತಮನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಇವರು ಒಂಭತ್ತು ಜನರು, ಹುತವಹಗೆ=ಅಗ್ನಿಕಿಂತಲೂ, ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು=ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಗೆ ಮರೀಚಿ ಮೊದಲು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ೯ ಮಂದಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ವ್ರತಿವರ=ವಿಷ್ಣು ವ್ರತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಜಗನ್ನಿತ್ರ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಿತ್ರನೆನಿಸುವ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಾಧಮನು=ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವನು ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯವರ ನಿರಋತಿ=ರಾಕ್ಷಸ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕೋಣಾಧಿಪನಾದ, ನಿರಋತಿ= ಪ್ರಾವಾಹಿವಾಯು=ತಾರೆ ಇವರೆಲ್ಲರು ಸಮಾನರು. ಮಿತ್ರವರ ನಿರಋತಿ, ಪ್ರಾವಹಿ=ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ, ಇವರಕಿಂತಲೂ ಧನಪ, ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನರು=ಕುಬೇರ, ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಕಿಂಚಿದ್ಗುಣಾಧಮರೆನಿಸುವರು=ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಗಣೇಶನೂ ಕುಬೇರ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನನಿಗೆ ಸಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರೀಚಿ, ಅತ್ತಿ, ಅಂಗೀರಸ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ವಶಿಷ್ಠ ಇವರೇಳು ಜನರು, ವೈವಸ್ವತಮನು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಅಂತು ಈ ಒಂಭತ್ತು ಮಂದಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ದಿಕ್ಪಾಲಕನಾದ ನಿರಋತಿ, ಪ್ರಾವಹಿ ಎಂಬ ವಾಯು, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರೆ, ಇವರು ನಾಲ್ವರು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಕುಬೇರ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ತಾರೆ ಮೊದಲಾದವರಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಸೋಮಪಾನ ಯೋಗ್ಯರಾದ ೧೦೦ ಮಂದಿ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಶೇರಿದ ೧೫ ಮಂದಿ ಹೋಗುತಾ ಉಳಿದ ೮೫ ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಧನಪವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ ಗೌರೀ
ತನಯರಿಗೆ ಉಕ್ತೇತರರು ಸಮ
ರೆನಿಸುವರು ಎಂಭತ್ತೈದು ಜನಶೇಷಶತರೆಂದು ||
ದಿನಪರಾರೇಳಧಿಕ ನಾಲ್ವ
ತ್ತನಿಲರೇಳ್ವಸುರುದ್ರರೀರೈ
ದನಿತು ವಿಶ್ವೇದೇವ ಋಭುವತ್ವಿನಿಗಳೆರಡು ಪಿತೃಧರಣಿ || ೧೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಧನಪ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ ಗೌರೀತನಯರಿಗೆ=ಕುಬೇರ, ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ, ಗಣೇಶ ಇವರಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗಳು ೧೦೦ ಮಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತೇತರರು=ಮೇಲೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವರು ಹೋಗುತಾ ಉಳಿದವರು, ಶೇಷಶತರೆಂದು-೧೦೦ರಲ್ಲಿ ಉಳಿದವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ= ಎಂಭತ್ತೈದುಜನ=೮೫ ಜನರು ಸಮರೆನಿಸುವರು. ಅವರಾರೆಂದರೆ:- ದಿನಪರಾರು=೧೨ ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೬ ಮಂದಿ ಹೋಗುತಾ ಉಳಿದ ಸೂರ್ಯರು ೬ ಮಂದಿ, ಏಳಧಿಕ ನಾಲ್ವತ್ತ ನಿಲರು=೮೯ ಮರುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಹೋಗುತಾ ೪೨ ಮಂದಿ ಮರುತ್ತು (ವಾಯುಗಳು)ಗಳು, ಏಳ್ವಸು=೮ ವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಒಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೧೦ ಮಂದಿ ರುದ್ರರು, ಅನಿತು ವಿಶ್ವೇದೇವ= ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯಾ ಉಳ್ಳ ಅಂದರೆ ೧೦ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಋಭುಗಣ ೧, ಅಶ್ವಿನಿಗಳೆರಡು=ಅಶ್ವಿನಿ ದೇವತೆಗಳೀರ್ವರು, ಪಿತೃಗಣ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಹೋಗುತಾ ೧ ಪಿತೃಗಣ ಭೂಮಿ ಅಂತೂ ೮೫ ಜನರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕುಬೇರ, ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇನ, ಗಣೇಶರಿಗೆ ಸಮರು ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳ ಪೈಕಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೫ ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ೮೫ ಜನರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ “ನವಕೋಟ್ಯೋಹಿ ದೇವಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಮಧ್ಯೇಶತಸ್ಯತು|| ಸೋಮಾಧಿಕಾರೋ ವೇದೋಕ್ತಃ” ದೇವತೆಗಳು ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರಿವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ೧೦೦ ಜನ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅವರು ಯಾರೆಂದರೆ:- “ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುರ್ವಸವೋ ರುದ್ರಾದಿತ್ಯಮರುದ್ಗಣಾಃ| ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಋಭುದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾವಶ್ವಸೌತಥಾ| ವಿಶ್ವೇದೇವಾಶ್ಚ ಪಿತರಃ ಶತಸ್ಥಾ ದೇವತಾಮತಾಃ”

ಆ ೧೦೦ ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ:-

೧.	ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುದೇವರು	
	ವಸುಗಳು ಲ	
೨.	ದ್ರೋಣ	೧
೩.	ಪ್ರಾಣ	೨
೪.	ಧ್ರುವ	೩
೫.	ಅರ್ಕ	೪
೬.	ಅಗ್ನಿ	೫
೭.	ದೋಷಾವಸು	೬
೮.	ವಿಭಾವಸು	೭
೯.	ದ್ಯು	೮

ರುದ್ರರು ೧೧

೧೦.	ರೈವತ	೧	೧೫.	ಉಗ್ರ	೬
೧೧.	ಅಜ	೨	೧೬.	ವೃಷಾಕಪಿ	೭
೧೨.	ಭವ	೩	೧೭.	ಅಜೈಕಪಾತ್	೮
೧೩.	ಭೀಮ	೪	೧೮.	ಅಹಿರ್ಭುಧ್ನ್	೯
೧೪.	ವಾಮ	೫	೧೯.	ಬಹುರೂಪ	೧೦
			೨೦.	ಮರ್ಹಾ	೧೧

ಆದಿತ್ಯರು ೧೨

೨೧.	ವಿವಸ್ವಾ	೧	೨೨.	ಧಾತಾ	೨
೨೩.	ಆರ್ಯಮಾ	೨	೨೪.	ಪರ್ಜನ್ಯ	೪
೨೫.	ಪೂಷಾ	೩	೨೬.	ವರುಣ	೬
೨೭.	ತ್ಯಷ್ಟಾ	೪	೨೮.	ಮಿತ್ರ	೧೦
೨೯.	ಸವಿತಾ	೫	೨೯.	ಶಕ್ರ (ಇಂದ್ರ)	೧೧
೩೦.	ಭಗ	೬	೩೦.	ಉರುಕ್ರಮ	೧೨

ಮರುದ್ಗಣ ೪೯ (ವಿವರ)

ಪ್ರಾಣ	೧	ಪ್ರವಹ	೧೧
ಅಪಾನ	೨	ವಿವಹ	೧೨
ವ್ಯಾನ	೩	ಶಂಭು	೧೩
ಉದಾನ	೪	ಸಂವಹ	೧೪
ಸಮಾನ	೫	ಪರಾವಹ	೧೫
ನಾಗ	೬	ಉದ್ವಹ	೧೬
ಕೃಕಲ	೭	ವಹ	೧೭
ಕೂರ್ಮ	೮	ಶಂಕು	೧೮
ದೇವದತ್ತ	೯	ಕಲ	೧೯
ಧನಂಜಯ	೧೦	ಶ್ವಾಸ	೨೦

ನಲ	೨೧	ಜಡ	೩೬
ಅನಿಲ	೨೨	ಮಂಡೂಕ	೩೭
ಪ್ರತಿಭ	೨೩	ಸಂಹತ	೩೮
ಕುಮುದ	೨೪	ಸಿದ್ಧ	೩೯
ಕಾಂತ	೨೫	ರಕ್ತ	೪೦
ಶುಚಿ	೨೬	ಕೃಷ್ಣ	೪೧
ಶ್ವೇತ	೨೭	ಕಪಿ	೪೨
ಅಜಿತ	೨೮	ಶುಕ	೪೩
ಗುರು	೨೯	ಯತಿ	೪೪
ಸಂಜ್ಞ	೩೦	ಭೀಮ	೪೫
ಸಂವರ್ತಕ	೩೧	ಹನು	೪೬
ಕಾಲ	೩೨	ಪಿಂಗ	೪೭
ಜಿತ	೩೩	ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ	೪೮
ಸೌಮ್ಯ	೩೪	ಕಂಪನ	೪೯
ಕಪಿ	೩೫		
		ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು ೧೦ -	
ಬೃಹಸ್ಪತಿ	೧	ಪುರೂರವ	
ಋಭು	೧	ಆದ್ರ್ವ	
ದ್ಯಾವಾ	೧	ಕಾಮ	
ಪೃಥಿವಿ	೧	ಕಾಲ	
ಅಶ್ವಿನೀ	೧	ಧುರಿ	
ನಾಸತ್ಯ	೧	ಲೋಚನ	
ದಸ್ರ	೧	ದಕ್ಷ	
		ಕೃತು	
ಪಿತೃಗಳು ೩		ವಸು	
ಕವ್ಯವಾಹ		ಸತ್ಯ	
ಯಮ			
ಸೋಮ			

ಹೀಗೆ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮಪಾನಾರ್ಹರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ತಾರತಾಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ; ಅದರ ವಿವರ:-

ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುದೇವರು. ವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಾಗ್ನಿ, ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀ ಪತಿಯಾದ ಭವ. ಸೂರ್ಯರಲ್ಲಿ ೬ ಜನರು, ಉರುಕ್ರಮನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಶ್ರಿವಿಷ್ಣುವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ತಾರತಾಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮನನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬುವನು ಮಿತ್ರ, ಇವನನ್ನು ನಿರ್ಋತಿಗೆ ಸಮನನ್ನಾಗಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಶೇರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ವರುಣನು ಒಬ್ಬ ಸೂರ್ಯ, ಇವನನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೆ. ಇಂದ್ರನೊಬ್ಬನು, ಇವರಕಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯ ಸಮನೆಂದು ಹೇಳುವ ಪರ್ಜನ್ಯ. ಮರುದ್ಗಣದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣ, ಪ್ರವಹ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯರು ಭಾರತೀ. ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಯಮ, ಚಂದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರು ಅಂತು ಹದಿನೈದು ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದವರು ಲೌಕಿ ಮಂದಿ ಎಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ, ಅದರ ವಿವರ:- ಸೂರ್ಯರು ೬, ಮರುದ್ಗಣದಲ್ಲಿ ೪೭, ವಸುಗಳು ೭, ರುದ್ರರು ೧೦, ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ೧೦, ಋಭು ೧, ಅಶ್ವಿನೀ ೨, ಪಿತೃ ೧, ಭೂಮಿ ೧, ಅಂತು, ಲೌಕಿ ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಕುಬೇರ, ಗಣೇಶರಿಗೆ ಸಮರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಅವರಿಗಿಂತಲಿ ಕೊರತೆ ಎನಿಪರು
ಚ್ಯವನ ಸನಕಾದಿಗಳು ಪಾವಕ
ಕವಿ ಯುಚಿಧ್ಯ ಜಯಂತ ಕಶ್ಯಪ ಮನುಗಳೇಕಾದಶ ||
ಧ್ರುವ ನಹುಷಶಶಿ ಬಿಂದು ಹೈಹಯ
ದವುಷ್ಯಂತ ವಿರೋಚನನ ನಿಜ
ಕುವರ ಬಲಿ ಮೊದಲಾದ ಸಪ್ತೇಂದ್ರರು ಕಕುಸ್ಥಗಯ || ೧೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಇವರಗಿಂತಲಿ=ನೂರರಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳಾದ ಲಿಂಗಿ ಮಂದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಚ್ಯವನ, ಸನಕಾದಿಗಳು=ಸನಕ, ಸನಂದನ, ಸನತ್ಕುಮಾರ, ಸನತ್ಕುಜಾತರೆಂಬ ನಾಲ್ವರು, ಪಾವಕ=ಪಾವಕ ನಾಮಕ ಅಗ್ನಿ, ಕವಿ=ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು, ಉಚಿಧ್ಯ, ಜಯಂತ=ಇಂದ್ರನ ಮಗ ಜಯಂತ, ಕಶ್ಯಪ, ಮನುಗಳೇಕಾದಶ=ವೈವಸ್ವತಮನು, ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಹಿಂದೆ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ತಾಪಸನೆಂಬ ಮನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನವತಾರವು ಈ ಮೂವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರು ಹನ್ನೊಂದು ಮನುಗಳು. ಧ್ರುವ, ನಹುಷ, ಶಶಿಬಿಂದು, ಹೈಹಯ=ಕಾರ್ತೀವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ, ದವುಷ್ಯಂತ=ದುಷ್ಯಂತರಾಜ, ವಿರೋಚನನ ನಿಜಕುವರ=ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಮಗ ವಿರೋಚನನು, ಅವನ ನಿಜ ಕುವರ=ಅಂದರೆ ಔರಸ ಮಗನು, ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ=ಬಲಿಯೇ ಮೊದಲಾದ, ಸಪ್ತೇಂದ್ರರು=ಹಿಂದಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿದ ೭ ಮಂದಿ ಇಂದ್ರರು. ಹೋಗುತಾ ಉಳಿದ ೭ ಮಂದಿ ಇಂದ್ರರು. ಕಕುಸ್ಥ, ಗಯ, ಇವರೆಲ್ಲರು, ಕೊರತೆ ಎನಿಪರು =ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು.

(ಸನಾತನರು ಮತ್ತು ನಸತ್ಕುಜಾತರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಗ್ರಂಥಾಂತರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ - ಪ್ರಕಾಶಕರು)

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಉಳಿದ ಕರ್ಮಜರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಪೃಥು ಭರತ ಮಾಂಧಾತಪ್ರಿಯ
ವ್ರತ ಮರುತ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಸುಪರಿ
ಕ್ಷಿತ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಾಂಬರೀಷೋತ್ತಾನಪಾದಮುಖ ||
ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು ಗದಾ
ಭೃತಗಧಿಷ್ಠಾನರು ಸುಪ್ರಿಯ
ವ್ರತಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು || ೧೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪೃಥು, ಭರತ=ದುಷ್ಯಂತನ ಮಗ ಭರತ, ಮಾಂಧಾತ, ಪ್ರಿಯವ್ರತ, ಮರುತ, ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಸುಪರಿಕ್ಷಿತ=ಉತ್ತಮನಾದ ಪರಿಕ್ಷಿತ್ರಾಜನು, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ಅಂಬರೀಷ, ಉತ್ತಾನಪಾದ, ಮುಖ=ಮೊದಲಾದ, ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು=೧೦೦ ಮಂದಿ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ ಸಂಪನ್ನರಾದ ರಾಜರು ಇವರೆಲ್ಲರು ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು. ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರೆಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ೧೩, ೧೪ ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರಾಜರು, ಋಷಿ ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳೆನಿಸುವರು. ಇವರು ಶೇಷ ಶತಸ್ಥರಾದ ಲಿಂಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಈ ಎರಡು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರಾದರೂ ಭಗವದಾವೇಶ ಬಲದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದು. ಈ ಕರ್ಮಜರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ “ವಿಪ್ರತ್ವಾಚ್ಚಾವನೋಚಿಧ್ಯಾ ತನ್ಮಧ್ಯೇಕಿಂಚಿದುತ್ತಮೌ” ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದುದರಿಂದ ಚ್ಯವನರು, ಉಚಿಧ್ಯರು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವರು. ೧೦೦ ಪುಣ್ಯ ಶ್ಲೋಕ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತನನ್ನು ಗಣನೆ ಮಾಡಿ ಮತ್ತು ದಾಸಾರ್ಯರು ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಶತಸು ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು =೧೦೦ ಮಂದಿ ಪುಣ್ಯ ಕೀರ್ತಿ ರಾಯರುಗಳು. ಗದಾಭೃತಗಧಿಷ್ಠಾನರು=ಗದಾಧಾರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕರ್ಮಜರು=ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ, ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ= ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ರಾಜನಿಗೆ, ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರೆಂದು=ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎಂದು ಕರೆಸುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಭಾಗವತ ಪಂಚಮ ಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಿಯವ್ರತೋ ಗಯಶ್ಚೈವ ಕರ್ಮ ದೇವ ಸಮೌಗುಣ್ಯಃ” ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜ, ಗಯಾರಾಜ, ಇವರಿಬ್ಬರು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗಿರಲು ಪ್ರಿಯವ್ರತನನ್ನು ಮೊದಲು

ಕರ್ಮಜರಲ್ಲಿ ಗಣನೆಮಾಡಿ ಮತ್ತೂ ಮಿಕ್ಕವರು ಇವನಿಗೆ ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ, ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಸಮನೆಂದು ಶೇರಿಸಿದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವದಂಶವು ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲರಿಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ೨ ಗುಣದಿಂದ ಉತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವದಂಶ ಇವನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾಗವತ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧದ (೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ೩೯ನೇ ಶ್ಲೋಕ) ವಚನವಿರುವುದು. ಅದಂತೆ:- “ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಕೃತಂ ಕರ್ಮಕೋನು ಕುರ್ಯಾದ್ವಿನೇಶ್ವರಂ| ಯೋನೇಮಿನಿಮ್ನೈರಕರೋಚ್ಛಾಯಾಂಘ್ರಸಪ್ತವಾರಿಧೀಃ” ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತಾರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವು? ಯಾವ ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನು ರಾತ್ರಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ವತದ ಛಾಯೆಯಿಂದ ಕತ್ತಲಾಗುವುದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಹಗಲಿನಂತೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಒಂದು ಚಕ್ರ ಉಳ್ಳ ರಥವನ್ನೇರಿ ಮೇರು ಪರ್ವತವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ರಥ ಚಕ್ರದ ತಗ್ಗಿನಿಂದ ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದನೋ ಎಂಬಿವೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಪ್ತದ್ವೀಪ ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯವೆಂದಮೇಲೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾಂಶದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇದ್ದು ಈ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು, ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಶ್ಲೋಕರಾದ ೧೦೦ ಮಂದಿ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಇವನೂ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅವರಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣ ಅಧಿಕನೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಅಥವಾ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಉತ್ತಾನಪಾದ ಮುಖ ಶತಸು ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರು, ಗದಾಭೃತಗಧಿಷ್ಠಾನರು, ಕರ್ಮಜರೆಂದು ಕರೆಸುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರು ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು- ಉತ್ತೇತರರಾದ ಲೌಕಿಕ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನಳನಿಸಂಜ್ಞಾರೋಹಿಣಿ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸಿಕೊಂಡ ನಳನಿ ಎಂದರೆ ಗಂಗೆ, ಗಂಗೆ ಮೊದಲಾದವರು ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ ಅಧಮರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ದಾಸಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅವಿರೋಧವಾಗುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಗಂಗಾದಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ನಳನಿ ಸಂಜ್ಞಾ ರೋಹಿಣೀ ಶ್ಯಾ
 ಮಲ ವಿರಾಟ್ ಪರ್ಜನ್ಯರಥಮರು
 ಎಲರಮಿತ್ರನಮಡದಿ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮಳು ಬಾಂಬೊಳಿಗೆ ||
 ಜಲಮಯ ಬುಧಾಧಮ ದ್ವಿಗುಣದಿ
 ಕೆಳಗನಿಸುವರುಷಾ ಶನೈಶ್ಚರ
 ನಿಳಿಯು ಈರು ಗುಣಾಧಮರುಷಾದೇವಿ ದೆಶೆಯಿಂದ || ೧೫||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ನಳನಿ=ಗಂಗೆಯು, ಸಂಜ್ಞಾ=ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿ, ರೋಹಿಣೀ=ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಶಾಮಲಾ=ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ವಿರಾಟ್=ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾ ದೇವಿಯ ನಾಮಾಂತರವು, ಪರ್ಜನ್ಯ=ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಇವರು ಆರು ಮಂದಿಯರು ಸಮರು, ಮತ್ತು ಸುಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ=ಉತ್ತಮನಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತರಾಜನಕಿಂತಲೂ, (ಈ ಪದವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು) ಅಧಮರು=ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಿಯವ್ರತಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಮರಾದ ಕರ್ಮದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರಕಿಂತಲೂ ಎಂದರ್ಥ. ಬೊಂಬೊಳಿಗೆ=ಗಂಗೆಯಕಿಂತಲೂ, ಎಲರಮಿತ್ರನ=ವಾಯುವಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಯು, ಮಡದಿ=ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಿಯು, ದ್ವಿಗುಣಾಧಮಳು= ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಯೆನಿಸುವಳೂ. ಜಲಮಯ=ಉದಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಬುಧ ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನು, ದ್ವಿಗುಣದಿ=ಸ್ವಾಹಾಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಅಧಮನು= ಕಮ್ಮಿಯಾದವನು, ಉಷಾ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು, ಇಳಿಯು=ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಶನೈಶ್ಚರನು ಇವರಿಬ್ಬರೂ, ಈರುಗುಣಾಧಮರು= ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಇದರಲ್ಲಿರುವ “ಉಷಾದೇವಿ ದೆಶೆಯಿಂದ” ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಗಂಗೆ, ವಿವಸ್ವಾ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮಡದಿಯಾದ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿ, ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ರೋಹಿಣೀ ದೇವಿ, ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ಶಾಮಲಾದೇವಿ, ವಿರಾಟ್ ಎಂದು ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ, ಬಾಣಾಸುರನ ಮಗಳು ಉಷಾದೇವಿಗೆ ನಾಮಾಂತರವು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಉಷಾ, ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಇವರಾರು ಮಂದಿ ಸಮಾನರು ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ದ್ವಿಗುಣಾಧಮರು. ಅಗ್ನಿದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು, ಗಂಗಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವಳು. ಉದಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬುಧನು ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚನು; ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು ಪೃಥಿವೀ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶನೈಶ್ಚರನೂ, ಬುಧನಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೆಳಗನಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಪುಷ್ಕರ, ಅಜಾನಜರು, ಚಿರಪಿತೃಗಳು, ಮೊದಲಾದವರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಎರಡು ಗುಣ ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿ ಪು
ಷ್ಕರ ಕಡಿಮೆಯಾಜಾನ ದಿವಿಜರು
ಚಿರ ಪಿತೃಗಳಿಂದುತ್ತಮರು ಕಿಂಕರರು ಪುಷ್ಕರಗೆ ||
ಸುರಪನಾಲಯ ಗಾಯಕೋತ್ತಮ
ರೆರಡೆಯಿದು ಗುಣದಿಂಧಮರು ತುಂ
ಬರಗೆಸಮ ನವಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು ನೂರುಜನರುಳಿದು || ೧೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿಪುಷ್ಕರ=ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು ಉಷಾದೇವಿದೇಶೆಯಿಂದ ಎರಡುಗುಣ ಕಡಿಮೆ, ಅಜಾನದಿವಿಜರು=ಅಜಾನ ದೇವತೆಗಳು ಚಿರಪಿತೃಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರು; ಪುಷ್ಕರಗೆ ಕಿಂಕರರು, ಎರಡೈದು ಗುಣದಿಂದಧಮ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಕರನಕಿಂತಲೂ, ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಅಜಾನಜರಾರಿಂದರೆ; ಸುರಪನಾಲಯಗಾಯಕೋತ್ತಮ=ದೇವೇಂದ್ರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾನ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ತುಂಬುರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವ. ತುಂಬುರು ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಗಂಧರ್ವರು, ತುಂಬರಗೆ ಸಮ=ತುಂಬುರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಸಮಾನರೆನಿಸುವ, ನೂರುಜನರಳಿದು=೧೦೦ ಜನ ಉತ್ತಮಗುಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನವಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು=೯ ಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಅಜಾನಜರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಉಷಾದೇವಿಯರಕಿಂತಲೂ ಎರಡು ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿ ಪುಷ್ಕರನೆಂಬುವನು. ಚಿರಪಿತೃಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರೆನಿಸುವ ಅಜಾನಜರು ಪುಷ್ಕರನಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಅಜಾನಜರೆಂದರೆ, ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದಲ್ಲಿ “ಅನಾಖ್ಯಾತಾದೇವತಾಸ್ತು ಜಾತಾ ದೇವಕುಲೇಚ ಯಾಃ || ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತುಂಬುರುಮುಖಾಃ ಶತಮಪ್ಸರಸಾಂ ಶತಂ || ನಾರದಾದೀನುಚಿಧ್ಯಂ ತಾಃ ವಿನಾತು ಋಷಯೋಬಿಲಾಃ|| ಆಜಾನಜಾ ದೇವತಾಸ್ತೆ” ದೇವತಾಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದಿರುವವರು. ತುಂಬುರು ಮೊದಲಾದ ೧೦೦ ಗಂಧರ್ವರು, ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ೧೦೦, ನಾರದರ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಉಚಿಧ್ಯರವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಋಷಿಗಳು ಇವರುಗಳಿಗೆ ಆಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೆಸರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪುಷ್ಕರನಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯಾದವರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವಶಿಷ್ಟರಾದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರ ಪರ್ಯಂತ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾರೆ:-

ಅವರವರಪತ್ನಿಯರಪ್ಸರ
ಯುವತಿಯರು ಸಮವೃತ್ತಮರನುಳಿ
ದವರರೆನಿಪರು ಮನುಜಗಂಧರ್ವರು ದ್ವಿಷಡ್ಗುಣದಿ ||
ಕುವಲಯಾಧಿಪರಿಯಿದು ಗುಣ
ವವನಿಪ ಸ್ತ್ರೀಯರು ದಶೋತ್ತರ
ನವತಿ ಗುಣದಿಂದಧಮರೆನಿಪರು ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು || ೧೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಅವರವರ=ತುಂಬುರು ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಕಮ್ಮಿ ನವಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು, ಇವರುಗಳ ಪತ್ನಿಯರು=ಹೆಂಡರುಗಳು, ಅಪ್ಸರಯುವತಿಯರು= ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳು, ಉತ್ತಮರನುಳಿದು=ಮೇಲೆ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಗಣನೆ ಮಾಡಿರುವ ಋಷಿಪತ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮರೆನಿಸುವರು. ಮನುಜ ಗಂಧರ್ವರು ದ್ವಿಷಡ್ಗುಣದಿ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದೇವ ಗಂಧರ್ವರಕಿಂತಲೂ ೧೨ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅವರರೆನಿಪರು=ಕಮ್ಮಿಯೆನಿಸುವರು. ಕುವಲಯಾಧಿಪರು=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು, ಅವನಿಪರ ಸ್ತ್ರೀಯರು= ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಹೆಂಡರುಗಳು ಅವರು ಈರೈದುಗುಣ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಸುವರು. ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ದಶೋತ್ತರನವತಿಗುಣದಿಂದ=೧೦ ಅಧಿಕ ಗುಣ ಅಂದರೆ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಮರೆನಿಪರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಮಂದಿ, ಅಪ್ಸರರು ೧೦೦ ಮಂದಿ, ೧೦೦ ಕಮ್ಮಿ ಕೋಟಿ ಋಷಿಗಳು ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪುಷ್ಕರನಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎಂತಲೂ, ದೇವ

ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು ೧೨ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಮ್ಮಿಯೆಂತಲೂ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಅವರ ಹೆಂಡರೂ ಸಹ ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರಕಿಂತಲೂ ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚರೆಂತಲೂ ಅವರಕಿಂತಲೂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೀಚರೆಂತಲೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಪದ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರಿಯಲ್ಲಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ತಾರತಮ್ಯ ಕೌಸ್ತುಭದ ವಚನಗಳೂ ದಾಸಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಆಜಾನೇ ಭ್ಯೋಶತನ್ಯೂನಾಃ ಪಿತೃಭ್ಯಶ್ಚತಾಧಮಾಃ|| ಉಕ್ತಾನ್ಯೇದೇವಗಂಧರ್ವಾ ಸ್ತಚ್ಛತೋನಾನೃಗಾಯಕಾಃ|| ಗಂಧರ್ವೇಭ್ಯೋಮಾನುಷೇಭ್ಯಃ ಶತೋನಾಶ್ಚಕ್ರವರ್ತಿನಃ|| ಕ್ಷಿತಿಪೇಭ್ಯೋ ಶತಾಂಶೋನಾ ಈರಿತಾಮಾನುಷೋತ್ತಮಾಃ” ಅಜಾನ ದೇವತೆಗಳಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತು ಚಿರಪಿತೃಗಳಕಿಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದೇವಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಗುಣದಿಂದ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರು ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣ ಕಮ್ಮಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು. ಅವರಕಿಂತಲೂ ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಕಮ್ಮಿ ಎನಿಸುವರೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥ. ಇವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತೆ.

ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ೧೨ನೆಯ ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಉತ್ತಮರನ್ನುಳಿದು ಮೇಲಿನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರನ್ನಾಗಿ ಗಣನೆ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅವರವರ ಪತ್ನಿಯರು= ಋಷಿಗಳ ಪತ್ನಿಯರು, ಅಪ್ಸರ ಯುವತಿಯರು=ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಸಮ=ಸಮರೆನಿಸುವರು. ದ್ವಿಷಡ್ಗುಣದಿ=೧೨ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅವರರೆನಿಪರು=ಪತಿಗಳಕಿಂತಲೂ ನೀಚರೆನಿಸುವರು. ಮನುಜ ಗಂಧರ್ವರು, ದಶೋತ್ತರನವತಿಗುಣದಿಂದ=೧೦ ಅಧಿಕ ೯೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ದೇವ ಗಂಧರ್ವರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಪರು ಕುವಲಯಾಧಿಪರು= ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಮನುಜ ಗಂಧರ್ವರಕಿಂತಲೂ, ದಶೋತ್ತರನವತಿಗುಣದಿಂದ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ (ಈ ಪದವನ್ನು ೨-೩ ಸಲ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು) ಅಧಮರೆನಿಪರು. ಅವನಿಪರಸ್ತ್ರೀಯರು=ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಹೆಂಡತಿಯರು, ಈರೈದು ಗುಣ=೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪತಿಗಳಕಿಂತಲೂ ಅಧಮರೆನಿಪರು. ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಕಿಂತಲೂ, ದಶೋತ್ತರನವತಿ ಗುಣದಿಂದ=೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದಾಧಮರೆನಿಪರು, ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥವೂ ಮೂಲ ವಾಕ್ಯವೂ ಸರಿಹೋಗುವುದೆಂದು ತೋರಿದಂತೆ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತೆ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಸತ್ವಸತ್ವರು ಸತ್ವರಾಜಸ
ಸತ್ವತಾಮಸ ಮೂವರು ರಜ
ಸ್ವತ್ತರಧಿಕಾರಿಗಳು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೆನಿಸುವರು ||
ನಿತ್ಯಬದ್ಧರು ರಜೋರಜರು
ತ್ವತ್ತಿ ಭೂಸ್ವರ್ಗದೊಳು ನರಕದಿ
ಪೃಥ್ವಿಯೊಳು ಸಂಚರಿಸುತಿಪ್ಪರು ರಜಸ್ತಾಮಸರು || ೧೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಸತ್ವಸತ್ವರು=ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಸತ್ವರಾಜಸ=ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸರು, ಸತ್ವತಾಮಸ=ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರು, ಮೂವರು=ಈ ಮೂರು ಮತ್ತು ರಜಸ್ವತ್ತರು =ರಾಜಸಸಾತ್ವಿಕರು, ಇವರೆಲ್ಲರು=ಅಧಿಕಾರಿಗಳು=ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಗಳು (ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದರ್ಥ). ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೆನಿಸುವರು. ರಜೋರಜರು=ರಾಜಸರಾಜಸರು, ನಿತ್ಯಬದ್ಧರು= ಸದಾ ಬದ್ಧರೆನಿಸುವರು. ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೆಂದರ್ಥ. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಭೂಸ್ವರ್ಗದೊಳು= ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಹೀಗಿದ್ದು ಕಡೆಗೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಸಾಂತಾನಿಕ ಲೋಕವನ್ನು ಶೇರುವರೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ರಜಸ್ತಾಮಸರು=ರಾಜಸ ತಾಮಸರು, ನರಕದಿ=ನರಕದಲ್ಲೂ, ಪೃಥ್ವಿಯೊಳು= ಭೂಮಿಯಲ್ಲೂ, ಸಂಚರಿಸುತಿಪ್ಪರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸಾತ್ವಿಕರು, ರಾಜಸರು, ತಾಮಸರೆಂದು ಜೀವರಾಶಿಗಳು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವರು. ಈ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಉಂಟು. ಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿ= ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕರು, ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸರು, ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ. ಇದರಂತೆ ರಾಜಸರಲ್ಲೂ, ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು, ರಾಜಸ ರಾಜಸರು, ರಾಜಸ ತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಉಂಟು. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸರು, ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸರೆಂದು ಮೂರುವಿಧ ಸಾತ್ವಿಕರು, ರಾಜಸರಲ್ಲಿ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರೂ ಸಹ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾಗಿರುವರು; ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು. ರಾಜಸ ರಾಜಸರು ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳೆನಿಸುವರು. ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು. ಇವರಿಗೆ ನರಕವಾಸವಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಇವರಿಗೆ

ಸಂತಾನಿಕವೆಂಬ ಲೋಕವು ಬರುವದು. ಅಲ್ಲೂ ಮಿಶ್ರ ಸುಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುವರು. ರಾಜಸ ತಾಮಸರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು. ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು, ಇವರು ಸುಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ದುಃಖವನ್ನೇ ಬಹಳವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವರು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಮೂರು ವಿಧವಾದ ತಾಮಸರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ತಮಸ್ಸಾತ್ವಿಕರೆಂದು:-

ತಮಸ್ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸಿ ಕೊಂಬರು
ಅಮಿತನಾಖ್ಯಾತಾಸುರಗಣವಿದೆ
ತಮೋರಾಜಸರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು ದೈತ್ಯ ಸಮುದಾಯ ||
ತಮಸ್ತಾಮಸ ಕಲಿ ಪುರಂದ್ರಿಯು
ಅಮಿತ ದುರ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣ ಸರ್ವಾ
ಧಮರೊಳಧಮಾಧಮನು ದುರಾತ್ಮನು ಕಲಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬ || ೧೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತಮಸ್ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು=ತಾಮಸ ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅಸುರಗಣವು=ದೈತ್ಯಗಣವು, ಅನಾಖ್ಯಾತ=ಅನಾಖ್ಯಾತರೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು; ಅಂದರೆ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆಯದ ಅನಾಮಧೇಯರೆಂದರ್ಥ. ಇಂತಹವರು ಅಮಿತವಿದೆ= ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಗಣವಿರುವುದು. ದೈತ್ಯಸಮುದಾಯ= ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ದೈತ್ಯ ಗುಂಪುಗಳು, ತಮೋರಾಜಸರೆನಿಸಿಕೊಂಬರು=ತಾಮಸ ರಾಜಸರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಕಲಿ ಪುರಂದ್ರಿಯು=ಕಲಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ಎಂಬುವಳು, ತಮಸ್ತಾಮಸ=ತಾಮಸ ತಾಮಸಳೆನಿಸುವಳು. ಅವಳ ಪತಿಯಾದ ಕಲಿಯು ಅಮಿತ ದುರ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣ=ಸಂಖ್ಯೆ ಇಲ್ಲದ ದುರ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವನು. ಸರ್ವಾಧಮರೊಳು=ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಧಮರೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮಾಧಮ=ಅಧಮರೆನಿಸುವ ಎಲ್ಲರಕಿಂತಲೂ ಅಧಮನು, ದುರಾತ್ಮನು=ಪಾಪ ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಂಬ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ತಾಮಸರು ಪ್ರಾಯಶಃ ದೈತ್ಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅನಾಖ್ಯಾತ ದೈತ್ಯಗಣವೆಂದು ಅಸಂಖ್ಯಾಕರು ಇರುವರು. ಅನಾಖ್ಯಾತರೆಂದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರೆಂದರ್ಥ. ಅವರೆಲ್ಲರು ತಾಮಸ ಸಾತ್ವಿಕರೆನಿಸುವರು. ಪ್ರಧಾನರಾದ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರ ಭೃತ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದಾನವರು ದೈತ್ಯರು ತಾಮಸ ತಾಮಸರೆನಿಸುವರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂಧದ ೧೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೪೧ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ “ಕಲ್ಯಾದಿ ಪ್ರಧಾನಾ ಅಸುರಾಸ್ತಾಮಸತಾಮಸಾಃ ಪ್ರಧಾನಾ ಸುರಭೃತ್ಯಾಸ್ತಾಮಸ ರಾಜಸಾಃ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಅಸುರಾಸ್ತಾಮಸ ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಕೇವಲಪಾಪಚಾರಿಣೋಮನುಷ್ಯಾ ರಾಜಸ ತಾಮಸಾಃ ಮಿಶ್ರಕರ್ಮಕೃತೋ ಮನುಷ್ಯಾ ರಾಜಸರಾಜಸಾಃ ಮನುಷ್ಯೇಷು ಪುಣ್ಯೈಕ ಕರ್ಮಕೃತಃ ಉತ್ತಮಮನುಷ್ಯಾಃ ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಪೃಥಕ್ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ದೇವಾಃ ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸಾಃ ಅತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿ ನೋಲೋಕೇಖ್ಯಾತಾಃ ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸಾಃ ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿನೋ ದೇವಾಃ ಸಾತ್ವಿಕಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಸಾತ್ವಿಕೇಭ್ಯೋಪಿಸಾತ್ವಿಕಾಃ ಗರುಡಾದಿ ತ್ರಿಕತದ್ಭಾರ್ಯಾಸ್ತೇಭ್ಯೋಪಿಸಾತ್ವಿಕೇ ಬ್ರಹ್ಮಭಾರ್ಯಾ ಸರಸ್ವತೀಃ ತತೋಪಿ ಸಾತ್ವಿಕೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ|| ” “ಸತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ ತ್ರಿಸಃ ಸುರನ್ಯ ನಾರಕಾಃ” ಎಂಬ ಮೂಲವಚನದಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸರೆಂದು ಮೂವರುದೇವಲೋಕ, ಮನುಷ್ಯಲೋಕ, ನರಕವಾಸಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರು ತಾಮಸರು ನರಕವಾಸಿಗಳೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಆವಾಂತರ ಭೇದಗಳಿರುವವು. ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಧಾನ ದೈತ್ಯರು ತಾಮಸ ತಾಮಸರು. ಪ್ರಧಾನ ದೈತ್ಯರ ಭೃತ್ಯರು ತಾಮಸ ರಾಜಸರು. ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೈತ್ಯರು ತಾಮಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. ರಾಜಸರೆಲ್ಲರು ಮನುಷ್ಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಆವಾಂತರ ಭೇದಗಳುಕೇವಲ ಪಾಪಾಚಾರ ಉಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯರು ರಾಜಸ ತಾಮಸರು, ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಮಿಶ್ರವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯ ರಾಜಸರಾಜಸರು. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಉತ್ತಮ ಮನುಷ್ಯರು ರಾಜಸ ಸಾತ್ವಿಕರು. ಸಾತ್ವಿಕರೆಲ್ಲರೂ ದೇವತೆಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಆವಾಂತರ ಭೇದವೆಂತೆನೆ:-ಅಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ತಾಮಸರು. ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸರು. ತತ್ಪ್ರಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸಾತ್ವಿಕ ಸಾತ್ವಿಕರು, ಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲೂ ಸಾತ್ವಿಕರಾದವರು ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು, ಅವರ ಹೆಂಡರುಗಳು; ಅವರಕಿಂತಲೂ ಸಾತ್ವಿಕರು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳ ಪತ್ನಿಯರು, ಅವರಕಿಂತಲೂ ಸಾತ್ವಿಕರು ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ತಾಮಸ ತಾಮಸರು ಪ್ರಧಾನ ದೈತ್ಯರಾದರೂ ಎಲ್ಲರಕಿಂತಲೂ ತಾಮಸ ತಾಮಸರು, ಕಲಿ ಭಾರ್ಯಳಾದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ಎಂಬುವಳು, ಅವಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಹಾ ತಾಮಸನು ಕಲಿಯು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಕಲಿಯಂತಹ ಪಾಪಿಗಳು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಇವನಪೋಲುವ ಪಾಪಿಜೀವರು
ಭುವನಮೂರೊಳಗಿಲ್ಲ ನೋಡಲು
ನವವಿಧದ್ವೇಷಗಳಿಗಾಕರನೆನಿಸಿಕೊಳುತಿಪ್ಪ ||
ಬವರದಲಿ ಭಂಗಾರದಲಿ ನಟ
ಯುವತಿ ದ್ಯೂತಾಪೇಯದಲಿ ಮೃಷ
ಕವಿಸಿ ಮೋಹದಿ ಕೆಡಿಸುವನುಎಂದರಿದು ತ್ಯಜಿಸುವದು || ೨೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಇವನ=ಈ ಕಲಿಯನ್ನು, ಪೋಲುವ=ಹೋಲಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಪಾಪಿ ಜೀವರು, ಭುವನ ಮೂರೊಳಗೆ=ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ, ಮೂರು ಲೋಕವೆಂದರೆ =ಭೂಲೋಕ, ಭುವ ಅಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕವೆಂದು ಹೆಸರಾದರೂ, ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತಲ ವಿತಲಾದಿ ಕೆಳಗಿನ ಏಳು ಲೋಕಗಳು ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗವೆಂದರೆ ಸತ್ಯಲೋಕದವರೆಗೂ ಇರುವ ಸ್ವರ್ಗದ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೂ ಶೇರಿರುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೧೪ ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಎಂದರ್ಥ. ನೋಡಲು=ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಇಲ್ಲ. ನವವಿಧ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೆ= ಬಗೆಯಾದ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೆ ಆಕರನೆನಿಸಿ, ಕೊಳುತಿಪ್ಪ=ಆಶ್ರಯನೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವನು. ಬವರದಲಿ=ಪಶು ಹಿಂಸೆಯಾಗುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೂ, ಭಂಗಾರದಲಿ=ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲೂ, ನಟಯುವತಿ=ವೇಶ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲೂ, ದ್ಯೂತದಲ್ಲೂ, ಆಪೇಯದಲಿ=ಮದ್ಯದಲ್ಲೂ, ಮೃಷಕವಿಸಿ=ಸುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೋಹದಿ=ಮೋಹ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸುವನು, ಎಂದರಿದು=ಎಂದು ತಿಳಿದು, ತ್ಯಜಿಸುವದು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಉಳ್ಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಕಲಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಪಾಪಿ ಜೀವರು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯವಂತರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ಉತ್ತಮರೋ ಹಾಗೆ ಪಾಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವನೇ ಉತ್ತಮನು. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ೯ ವಿಧವಾದ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೂ ಇವನು ಆಶ್ರಯ ಭೂತನಾಗಿರುವನು. ನವ ವಿಧ ದ್ವೇಷಗಳ ವಿವರ ಗುರುಡ ಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ “ಜೀವಾಭೇದೋ ಹರಿಣಾ ಪ್ರಾಕೃತೇನ ಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ಹೃಸ್ವತಂತ್ರೇಣನಿತ್ಯಂ|| ಜ್ಞಾನಾನಂದೈರ್ವಿಧುರತ್ವಾಚ್ಚವಿಷ್ಣುಃ ಸದಾಹರಿರ್ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚೈತಿ ಚಿಂತಾ|| ಸದಾಕಾಮೈಃ ಪರಿಪೂರ್ಣೈಃ ಹರಾಚ ಗುಣೈರ ಪೂರ್ಣೋಹರಿತ್ಯೇವಚಿಂತಾ|| ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದಿವೌಕಸಾಂ ಸದಾ ತಥಾದ್ವಿಜಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯತಾಯಾಶ್ಚ ಚಿಂತಾ|| ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಕಾಶಾದ್ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಕಾನಾಂ ಸದಾಧಿಕ್ಯಾದೇಶ್ಚಿಂತನಂ ದ್ವೇಷವಿವ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೇಹೇ ಹಸ್ತಪಾದಾದಿಕಾನಾಂ ಭೇದಜ್ಞಾನಂ ದ್ವೇಷಮಾಹುರ್ಮಹಾಂತಃ|| ಅವತಾರಾಣಾಂಭೇದ ಭೇದಾದಿಕಂ ಚ ತಥೋತ್ಪತ್ತೇರ್ಮರಣ ಸ್ಯಾಪಿಚಿಂತಾ|| ತದ್ಭಕ್ತಾನಾಂ ದೂಷಣಂ ಚಾಹುರಾರ್ಯಸ್ತದ್ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ದೂಷಣಂ ದ್ವೇಷವಿವ|| ನವದ್ವೇಷೈಃ ಸಂಯುತಾವಲೋಕೇ ದೃಶ್ಯಂತೇ ವೈನತು ಭಕ್ತಾಃ ಕಲಾಚಿ|| ” ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ:- ಸ್ವತಂತ್ರನೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ, ಪ್ರಾಕೃತನೂ ಅಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಆದ ಜೀವನಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವದು:- ೧. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣನೆಂದು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವದು, ೨. ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಅಪೂರ್ಣನೆಂದು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವದು, ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯರು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ದೇವತೆಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇವರುಗಳನ್ನು ಸಮರನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದು, ೪. ವಿಷ್ಣುಕಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಉತ್ತಮರೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವದೂ ಒಂದು ದ್ವೇಷವು, ೫. ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೈ ಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವದೂ ಒಂದು ದ್ವೇಷವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುವರು, ೬. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವದು ಮತ್ತು ಬಾಣಾದಿಗಳಿಂದ ಶರೀರಗಳು ಛಿದ್ರವಾಗುವವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಒಂದು ದ್ವೇಷವು ೭. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜನನ ಮರಣಗಳುಂಟೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವದು ದ್ವೇಷ ೮. ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷ, ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ವೇಷ ೯. ಹೀಗೆ ಒಂಭತ್ತು ಬಗೆಯಾದ ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜನರೇ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವರೇ ಹೊರತು ಭಕ್ತರು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಗುರುಡನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವು. ಪ್ರಕೃತ ಈ ೯ ವಿಧವಾದ ದ್ವೇಷಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವವನು ಈ ಕಲಿಯು. ಕಲಿಯನ್ನು ದಿಗ್ವಿಜಯದಲ್ಲಿ, ಪರೀಕ್ಷಿನ್ಮಹಾರಾಜನು ಜಯಿಸಿದಾಗ ಕಲಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮೇರಿಗೆ ಕಲಿಗೆ ವಾಸಮಾಡಲು ೫ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದಾದಾಗ ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ದ್ಯೂತಂ ಪಾನಂ ಸ್ತ್ರೀಯಃ ಸೂನಾ ಯತ್ರಾಧರ್ಮಾಶ್ಚತುರ್ವಿಧಾಃ|| ಪುನಶ್ಚ ಯಾಚಮಾನಾಯ ಚಾತರೂಪಮದಾತ್ ಪ್ರಭುಃ” ಎಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತವೋ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲಿ ಮದ್ಯಪಾನವೋ ಅಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀಯರೋ ಅಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲಿ ಪಶು ಹಿಂಸೆಯೋ ಅಲ್ಲೂ ಹೀಗೆ ೪ ಅಧರ್ಮಗಳ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ವಾಸಮಾಡೆಂದಪ್ಪಣೆ ಇತ್ತನು. ಈ ಸ್ಥಳಗಳು ಸಾಲದೆಂದು ಮತ್ತೂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಎಲ್ಲಿ ಭಂಗಾರವೋ ಅಲ್ಲಿ ನೀನಿರೆಂದು ೫ನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. “ತತೋನ್ಯತಂಮದಃ ಕಾಮೋರಜೋವೈರಂಚ ಪಂಚಮಂ|| ಔತ್ತರೇಯೇಣ ದತ್ತಾನಿನ್ಯವಸತ್ತನ್ನಿದೇಶಕೃತ್” ಉತ್ತರಾ ಕುಮಾರನಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಾದ ಇವು ೫ ರಲ್ಲಿ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಕಲಿಯು ಅವನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಯಾವ

ರೂಪನಾಗಿರುವನೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತವೋ ಅಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲಿ ಪಾನವೋ ಅಲ್ಲಿ ಮದ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಮ ರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲಿ ಪಶು ಹಿಂಸೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಪಾಪ ರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯವೋ ಅಲ್ಲಿ ಕಲಹ ರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವರು ಇವು ಖಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಬವರದಲಿ= ಅಂದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. “ಧರ್ಮೋಯುದ್ಧೇವಧೋದ್ವಿಷಾಂ” ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬವರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಯುದ್ಧವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡದೆ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾದ “ಸೂನಾ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವೆವು. ಸೂನಾ ಎಂದರೆ ಹಿಂಸಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪಶುಹಿಂಸೆ ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ದ್ಯೂತ, ಪಾನ, ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪಶುಹಿಂಸೆ, ದ್ರವ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮೃಷಕವಿಸಿ ಅಂದರೆ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ದ್ಯೂತಾದಿ ಖಿ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ಖಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಡಿಸುವನೆಂದರ್ಥ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತಾಪೇಯಮೃಷದೊಳು ಕವಿಸಿ ಎಂದು ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳ ಪಾಠವಿದೆ. ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ “ದ್ಯೂತಾನಾಪೇಯದೊಳು ಮೃಷಕವಿಸಿ” ಎಂದು ಪಾಠವಿದೆ. ಮೃಷದೊಳು ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೃಷಕವಿಸಿ ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸಾಧುವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಖಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನೆ ಕಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುದಾಗಿ ಹೇಳಿ, ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ರೂಪಿಯಾಗಿ ಕಲಿ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಕಲಿಯ ಸ್ವರೂಪವು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸುಳ್ಳೇ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲಿ ಪ್ರವೇಶವೆಂತಹುದು? ಇದಲ್ಲದೆ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಖಿ ಸ್ಥಳಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಅವು ಖಿ ಸರಿಹೋಗಿ ಸುಳ್ಳು ಒಂದು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ಖಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ದ್ಯೂತಾದಿ ಖಿರಲ್ಲಿ ಕಲಿ ಇರುವನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಉದ್ಧರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವಪ್ರತತಿಗಳ ಸ

ಗ್ಗವೊಳೆಯಾಣ್ಮಾಲಯನು ನಿರ್ಮಿಸಿ

ಯುವತಿಯರ ವೊಡಗೂಡಿ ಕ್ರೀಡಿಸುವನು ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ ||

ದಿವಿಜದಾನವ ತಾರತಮ್ಯದ

ವಿವರ ತಿಳಿವಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಬಾ

ನ್ನವಿವರಸಖ ತಾನೊಲಿದು ಉದ್ಧರಿಸುವನು ಭವದಿಂದ || ೨೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕೃಪಾಸಾಂದ್ರ=ಕರುಣಾಳುವಾದ, ಸಗ್ಗವೊಳೆಯಾಣ್ಮಾಲಯನು= ಸಗ್ಗ=ಸ್ವರ್ಗದ, ವೊಳೆಯು= ಹೊಳೆಯಾದ ಗಂಗೆಯು (ದೇವ ನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯು) ಆಣ್ಮ= ಪಾಲಿಸುವ ಅಂದರೆ ಗಂಗೆಯು ಪತಿಯಾದ ಸಮುದ್ರವೆ, ಆಲಯನು=ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾದ ಅಂದರೆ ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರವಾಸಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವಪ್ರತತಿಗಳ= ಮೂರು ವಿಧ ಜೀವ ಸಂಘಗಳನ್ನು, ನಿರ್ಮಿಸಿ=ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಯುವತಿಯರ ವೊಡೆಗೂಡಿ= ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗೆ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಮಾದೇವಿಯರಿದೊಡಗೂಡಿ, ಕ್ರೀಡಿಸುವನು=ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು, ದಿವಿಜ ದಾನವ ತಾರತಮ್ಯದ=ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯದ, ವಿವರ ತಿಳಿವ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ, ಬಾನ್ನವಿರಸಖ=ಬಾರ್ ಅಂದರೆ ಆಕಾಶವೇವೆ, ನವಿರ= ಕೇಶವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರ, ಸಖ=ಸಖನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾನೊಲಿದು, ಭವದಿಂದ=ಸಂಸಾರದಿಂದ, ಉದ್ಧರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದೇವ ನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಗೆ ಪತಿಯಾದ ವರುಣನು ಸಮುದ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ಸಮುದ್ರನೆಂದು ವ್ಯವಹಾರ. ಎಲ್ಲಾ ಸಮುದ್ರಾತ್ಮಕನು ವರುಣನೇ. ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ವೇತ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ವಿಧ ಜೀವ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಶ್ರೀ, ಭೂ, ದುರ್ಗೆಯರಿದೊಡಗೂಡಿ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಆಕಾಶ ಕೇಶ ಉಳ್ಳವರು ರುದ್ರದೇವರು. ವ್ಯೋಮಕೇಶನೆಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ದಾಸಾರ್ಯರು ಬಾನ್ನವಿರ ಎಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಋದ್ರ ಸಖನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಒಲಿದು ಅವರನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವನು.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಮಧ್ವಮತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ದೇವ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವು
ಪಾವಮಾನಿ ಮತಾನುಗರಿಗಿದು
ಕೇವಲಾವಶ್ಯಕವು ತಿಳಿವದು ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ ||
ದಾವಶಿಖಿ ಪಾಪಾಟವಿಗೆ ನವ
ನಾವಿಯೆನಿಪುದು ಭವಸಮುದ್ರಕೆ
ಪಾವಟಿಗೆ ವೈಕುಂಠಲೋಕಕಿದೆಂದು ಕರೆಸುವದು || ೨೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಇದು=ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, ದೇವ ದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯವು, ಪಾವಮಾನಿಮತಾನುಗರಿಗೆ=ವಾಯುಮತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ (ಮಧ್ವಮತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ), ಸರ್ವಕಾಲದಲಿ=ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ, ಕೇವಲಾವಶ್ಯಕವು= (ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದುದು) ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದುದೆಂದು ತಿಳಿವದು, ಇದು=ಈ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು, ಪಾಪಾಟವಿಗೆ=ಪಾಪವೆಂಬ ಘೋರಾರಣ್ಯಕ್ಕೆ, ದಾವಶಿಖಿ=ಕಾಡು ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಇರುವದು, ಭವಸಮುದ್ರಕೆ= ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ, ನವನಾವಿಯೆನಿಪುದು=ಹೊಸದಾದ ಹಡಗಿನಿಸುವುದು, ವೈಕುಂಠ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ, ಪಾವಟಿಗೆಯೆಂದು=ಮೆಟ್ಟು ಎಂದು ಕರೆಸುವದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೇವದೈತ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು, ಮಧ್ವಮತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ಪರಮ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯವೇ ಇರುವದು, ಪಂಚಭೇದ ಜ್ಞಾನವು, ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಈ ಸಂಧಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವೆವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ದಾಸಾರ್ಯರು ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಪಾಪವೆಂಬ ಅಡವಿಯನ್ನು ಸುಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಡುಕಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವದು. ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ವಾಡೆಯಂತಿರುವದು. ವೈಕುಂಠ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಏರಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಾವಟಿಗೆಯಂತಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಮಧ್ವಮತಾವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನಮುಕ್ತಿ
ದ್ವಾರವೆನಿಪುದು ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ
ತೋರಿ ಕೇಳಿ ಸುಖಾಭಿಯೋಳು ಲೋಲಾಡುವುದು ಬುಧರು ||
ಕೃರಮಾನವರಿಗಿದು ಕರ್ಣಕ
ಲೋರವೆನಿಪುದು ನಿತ್ಯದಲಿ ಅಧಿ
ಕಾರಿಗಳಿಗಿದನುರುಪುವದು ದುಸ್ತರ್ಕಿಗಳ ಬಿಟ್ಟು || ೨೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು, ಮುಕ್ತಿದ್ವಾರವೆನಿಪುದು=ಮುಕ್ತಿಗೆ ಬಾಗಲೆನಿಸುವುದು, ಬುಧರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ, ತೋರಿ=ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶ ರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಕೇಳಿ=ದೊಡ್ಡವರ ಮುಖದಿಂದ ತಾವೂ ಕೇಳಿ, ಸುಖಾಭಿಯೋಳು=ಸುಖವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ, ಲೋಲಾಡುವದು=ಮುಳುಗಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಇರತಕ್ಕದ್ದು, ಕೃರಮಾನವರಿಗೆ=ಕೃರರಾದ ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಿ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಇದು=ಈ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಣಕ ಕಠೋರವೆನಿಪುದು=ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಕೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳಾಗಿರುವದು, ದುಸ್ತರ್ಕಿಗಳ ಬಿಟ್ಟು=ಕುತರ್ಕ ಮಾಡುವ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳದೆ ನಿತ್ಯದಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ=ಇದನ್ನು ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದನು=ಈ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು, ಅರುಪುವದು=ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ತೋರುವುದೇ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಕರ್ಣಕ ಕಠೋರವಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾರೋ ಅಂತಹ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ತಾನೂ ದೊಡ್ಡವರ ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸುಖ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ, ಮುಳುಗುತ್ತಾ ಇರಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಮನನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ೨೪ನೆಯ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ಸಂಧಿಯ ಕಡೆಯವರಿಗೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಹರಿಶಿರಿವಿರಿಂಚೀರ ಭಾರತಿ
ಗರುಡ ಫಣಿಪತಿ ಷಣ್ಮಹಿಯರು
ಗಿರಿಜನಾಕೇಶ ಸ್ಮರ ಪ್ರಾಣಾನಿರುದ್ಧ ಶಚೀ ||
ಗುರು ರತೀಮನು ದಕ್ಷ ಪ್ರವಹಾ
ಮರುತ ಮಾನವಿ ಯಮ ಶಶಿ ದಿವಾ
ಕರ ವರುಣ ನಾರದ ಸುರಾಸ್ಯ ಪ್ರಸೂತಿ ಭೃಗು ಮುನಿಪ || ೨೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಹರಿ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಶಿರಿ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು, ವಿರಿಂಚಿ= ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಈರ=ವಾಯುದೇವರು, ಭಾರತಿ=ಸರಸ್ವತೀಭಾರತಿಯರು, ಗರುಡ, ಫಣಿಪತಿ =ಶೇಷದೇವರು (ರುದ್ರದೇವರು), ಷಣ್ಮಹಿಯರು=ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡರುಗಳಾದ ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದ ೬ ಮಂದಿಗಳು, ಗಿರಿಜ=ಪಾರ್ವತೀ, ಇವರಿಗೆ ಸಮರಾದ, ಸೌಪರ್ಣಿ, ವಾರುಣಿ ಅಂತು ಮೂವರು, ನಾಕೇಶಸ್ಮರ=ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು, ಪ್ರಾಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಶಚೀ, ಗುರು, ರತಿ, ಸ್ವಾಯಂಬುವ ಮನು ದಕ್ಷ, ಪ್ರವಹ, ಮಾರುತ=ಪ್ರವಹವಾಯು ಮಾನವಿ ಶತರೂಪಾ, ಯಮ, ಶಶಿ=ಚಂದ್ರ, ದಿವಾಕರ=ಸೂರ್ಯ ವರುಣ, ಸುರಾಸ್ಯ=ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಸೂತಿ, ಭೃಗುಮುನಿಪ=ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು.

ವ್ರತತಿಜಾಸನ ಪುತ್ರರೆನಿಸುವ
ವ್ರತಿವರ ಮರೀಚ್ಯತಿ ವೈವ
ಸ್ವತನು ತಾರಾಮಿತ್ರ ನಿಋಯುತಿ ಪ್ರವಹ ಮಾರುತನ||
ಸತಿ ಧನೇಶಾಶ್ವಿನಿಗಳಿರ್ಗಣ
ಪತಿಯು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಶೇಷ ಸು
ಶತರು ಮನುಗಳುಚಿಹ್ಯಚಾವನ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ನಮಿಪೆ || ೨೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವ್ರತತಿಜಾಸನ=ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಮಲವೇ ಆಸನವಾಗುಳ್ಳ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಪುತ್ರರೆನಿಸುವ= ಮಕ್ಕಳೆನಿಸುವ, ವ್ರತಿವರ=ವ್ರತ ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಅಶ್ವಿನಿ, ಮರೀಚಿ, ವೈವಸ್ವತನು=ವೈವಸ್ವತಮನು, ತಾರಾ= ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ತಾರಾ. ಮಿತ್ರ=ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ನಿಋಯುತಿ ಪ್ರವಹ ಮಾರುತನ ಸತಿ= ಪ್ರವಹ ವಾಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿ ಪ್ರಾವಹೀ, ಧನೇಶ=ಕುಬೇರ, ಅಶ್ವಿನಿಗಳಿರ್=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೀರ್ವರು ಗಣಪತಿ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಶೇಷಸುಶತರು, ೧೦೦ ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದವರು ಹೋಗುತ್ತಾ ಉಳಿದವರು ಮನುಗಳು, ಉಚಿಹ್ಯಚಾವನರಿಗೆ ಮುನಿಗಳಿಗೆ, ನಮಿಪೆ=ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ಹರಿವಿರಿಂಚಿ ಮೊದಲು ಚಾವನ ಮುನಿಗಳವರೆಗೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು.

ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರೆನಿಸುವ
ಕ್ಷಿತಿಪರಿಗೆ ನಮಿಸುವೆನು ಭಾಗೀ
ರಥಿ ವಿರಾಟ್ ಪರ್ಜನ್ಯ ರೋಹಿಣಿ ಶ್ಯಾಮಾಲಾ ಸಂಜ್ಞಾ||
ಹುತವಹನ ಮಹಿಳಾ ಬುಧೋಷಾ
ಕ್ಷಿತಿಶನೈಶ್ಚರ ಪುಷ್ಕರರಿಗಾ
ನುತಿಸಿ ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ಕೊಡಲೆಂದು || ೨೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಶತಸುಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರೆನಿಸುವ ಕ್ಷಿತಿಪರಿಗೆ=ಪುಣ್ಯ ಕೀರ್ತಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ೧೦೦ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಾಗೀರಥಿ ವಿರಾಟ್=ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು, ಪರ್ಜನ್ಯ=ಆ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನು, ರೋಹಿಣಿ=ಚಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ, ಶ್ಯಾಮಲಾ=ಯಮದೇವರ ಹೆಂಡತಿ, ಸಂಜ್ಞಾ=ವಿವಸ್ವತನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ, ಹುತವಹನ ಮಹಿಳಾ=ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ, ಬುಧ, ಉಷಾ=ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಂಡತಿ, ಕ್ಷಿತಿ=ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಶನೈಶ್ಚರ, ಪುಷ್ಕರರಿಗೆ=ಪುಷ್ಕರನೆ ಕಡೆಯಾದ

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ, ನಮಿಸುವೆನು= ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವೆನು, ಆನುತಿಸಿ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡಲೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸುವೆನು.

ನೂರಧಿಕವಾಗಿಪ್ಪಮತ್ಥದಿ
ನಾರುಸಾವಿರ ನಂದಗೋಪ ಕು
ಮಾರನರ್ಧಾಂಗಿಯರಗಸ್ತಾದಿಕ ಮುನೀಶ್ವರರು ||
ಊರ್ವಶಿಯು ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರ
ನಾರಿಯರು ಶತ ತುಂಬರರು ಕಂ
ಸಾರಿಗುಣಗಳ ಕೀರ್ತನೆಯುಮಾಡಿಸಲಿ ಎನ್ನಿಂದ|| ೨೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನೂರಧಿಕವಾಗಿಪ್ಪ=೧೦೦ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ, ಹದಿನಾರುಸಾವಿರ= ೧೬ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ, ನಂದಗೋಪ ಕುಮಾರನ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅರ್ಧಾಂಗಿಯರು= ಹೆಂಡತಿಯರುಗಳು, ಅಗಸ್ತಾದಿಕ=ಅಗಸ್ತ್ಯರೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಮುನೀಶ್ವರರು=ಋಷಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಊರ್ವಶಿಯು ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರ ನಾರಿಯರು, ಶತ=ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ೧೦೦ ಮಂದಿಗಳು, ತುಂಬರರು=ಮೊದಲಾದ ಗಂಧರ್ವರು ೧೦೦ ಮಂದಿಗಳು, ಇವರೆಲ್ಲರು, ಎನ್ನಿಂದ=ನನ್ನಿಂದ, ಕಂಸಾರಿ ಗುಣಗಳ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಗಳ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿಸಲಿ!

ಪಾವನರು ಶುಚಿ ಶುದ್ಧನಾಮಕ
ದೇವತೆಗಳಾಚಾನ ಚಿರಪಿತೃ
ದೇವ ನರಗಂಧರ್ವರವನಿಪ ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು ||
ಈ ವಸುಮತಿಯೊಳುಳ್ಳ ವೈಷ್ಣವ
ರಾವಳಿಯೊಳಿಹರೆಂದು ನಿತ್ಯದಿ
ಸೇವಿಪುದು ಸಂತೋಷದಿಂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಲಿ || ೨೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪಾವನಶುಚಿ ಶುದ್ಧನಾಮಕ=ಈ ಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳ, ಸೋಮಪಾನವಿಲ್ಲದ ಅಪ್ಸರಾದ ಅಚಾನ ದೇವತೆಗಳು, ಚಿರಪಿತೃ, ದೇವನರ ಗಂಧರ್ವರು=ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರು, ಅವನಿಪ= ರಾಜರುಗಳು, ಮಾನುಷೋತ್ತಮರು, ಈ ವಸುಮತಿಯೊಳುಳ್ಳ=ಈ ಭೂಮಿಯೊಳಿರುವ, ವೈಷ್ಣವರು= ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರನೇಕರು, ಅವಳಿಯೊಳು=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಾನುಷೋತ್ತಮರ ಪಂಗಡಿಯೊಳಗೆ, ಇಹರೆಂದು= ಶೇರಿದವರೆಂದು, ನಿತ್ಯದಿ ಸಂತೋಷದಿಂ=ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಪುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮಗಣದಲ್ಲಿ ಶೇರಿದವರು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಭಾಗವತೋತ್ತಮರು ಇರುವರೆಂದು ತಿಳಿದು ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅವತಾರಿಕೆ:- ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ತಾರತಮ್ಯ ಚಿಂತನೆಯ ಮುಖ್ಯ ಫಲಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಮಾನುಷೋತ್ತಮರನುಪಿಡಿದು ಚತು
ರಾನನಾಂತ ಶತೋತ್ತಮತ್ವ ಕ್ರ
ಮೇಣ ಚಿಂತಿಪ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥ ||
ಶ್ರೀನಿಧಿ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲ
ತಾನೆ ಒಲಿದೀವನು ನಿರಂತರ
ಸಾನುರಾಗದಿ ಪಠಿಸುವದು ಪ್ರಾಜ್ಞರಿದು ಮರಿಯದಲೆ || ೨೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮಾನುಷ್ಯೋತ್ತಮರನು=ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರನ್ನು, ಪಿಡಿದು=ಮೊದಲುಮಾಡಿ, ಚತುರಾನನಾಂತ= ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಕಡೆಯಾಗಿ, ಶತೋತ್ತಮತ್ವ ಕ್ರಮೇಣ= ೧೦೦-೧೦೦ ಗುಣಗಳು ಉತ್ತಮರೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ, ಚಿಂತಿಪ=ತಿಳಿಯುವ, ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಶ್ರೀನಿಧಿ=ಶಿರದೇವಿಯೆಂಬ ನಿಧಿಯುಳ್ಳ, ಅಥವಾ ಶ್ರೀದೇವಿಯರಿಗೆ ನಿಧಿಯಂತಿರುವ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲ=ನಮ್ಮ ಬಿಂಬಮೂರುತಿಯಾದ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲ ನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತಾನೇವಲಿದು=ತಾನಾಗಿ ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ, ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥ=ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ೪ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಈವನು=ಕೊಡುವನು. ಇದು=ಈ ತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು, ಮರಿಯದಲೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞರು=ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ನಿರಂತರ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸಾನುರಾಗದಿ=ಪರಮಾನುರಾಗದಿಂದ ಪಠಿಸುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರವರಿಗೂ ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ ಒಬ್ಬರು ೧೦೦ ಗುಣ ಉತ್ತಮರೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸತಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವರಿಗೆ ೧೦ ಗುಣಗಳು ಉತ್ತಮ ನೀಚತ್ವ ಕ್ರಮವೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಕ್ರಮಾನುಸಾರವೆಂದು ಅರ್ಥ. ೧೦೦ ಗುಣ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಅಂತು ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಯಾರು ಚಿಂತಿಸುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮರಿಯದೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಅಭಿಮಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕು.

ಗುಣತಾರತಮ್ಯ ಸಂಧಿ ಎಂಬ ೨೦ ನೆಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿದುದು.

॥ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥